

Aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Onderwerp: internetconsultatie wetsvoorstel Met één stem meer keus

1 februari 2024

Geachte minister,

De Kieswet is onderhevig aan een constante stroom van wijzigingen. Dit maakt het lastig om het onderlinge verband tussen de verschillende wijzigingen in het oog te houden. De Kieswet kent inmiddels diverse bepalingen met aanvullende nummering. Dat komt de overzichtelijkheid niet ten goede. Een integrale herziening, waarbij de nummering weer een meer logische opbouw krijgt, is aan te bevelen.

Hieronder zal ik per onderdeel ingaan op de voorgestelde wijzigingen. Ik zal daarbij mijn ervaringen inbrengen als projectleider verkiezingen van een middelgrote gemeente.

Bedragen

Is overwogen om de bedragen af te ronden op een veelvoud van € 5 of 10? Het gaat hier niet om een prijs voor een geleverde dienst, maar om een forfaitair bedrag dat als een drempel zodat alleen de serieuzere gevallen worden behandeld. Een op de euro bepaald bedrag brengt dat minder tot uitdrukking, dan een rond bedrag. Bij de indexatie kan dan worden bepaald dat de verhoging pas feitelijk wordt toegepast voor zover daardoor de drempel van € 5 of € 10 wordt overschreden.

Lijsten of kandidatenlijsten

In de voorgestelde wijziging wordt aanvankelijk (tot onderdeel CC (artikel J 2 Kieswet)) gesproken van kandidatenlijst. Daarna wordt de term 'lijst' gebruikt. Ook in de Memorie van Toelichting worden de termen door elkaar gebruikt. Niet duidelijk is welk verschil beoogd is met de verschillende termen. Kennelijk is dat verschil wel van belang, aangezien op diverse plekken de term 'lijst' door kandidatenlijst wordt vervangen. Een toelichting op het onderscheid zou welkom zijn.

Onderdeel J (artikel H 6 Kieswet)

Met deze wijziging wordt het aantal gevallen waarin een kandidatenlijst 80 kandidaten kan bevatten vergroot. De MvT zegt daarover: *Een langere kandidatenlijst zorgt ervoor dat kiezers per lijst meer keuze hebben bij het uitbrengen van hun stem. Dit vergroot de kans dat de lijst een kandidaat bevat waar de kiezer een persoonlijke voorkeur voor heeft.*

Een grotere lijst zorgt ook voor een groter stembiljet. De ervaringen met grote stembiljetten bij de recent gehouden Tweede Kamerverkiezingen in november 2023 zijn negatief. Het Ministerie van BZK heeft met de drukkers overlegd en die bleken al papier te hebben besteld van een bepaald formaat. Dit leidde ertoe dat bij de opmaak drukkers kozen voor een indeling van het stembiljet met 80 kandidaten onder elkaar bij de 2 partijen die zoveel kandidaten mochten vermelden. Het zorgde voor een groot leeg deel van het stembiljet onder de andere (ca.) 24 partijen. Dit is gezien de hoeveelheid stembiljetten die gedrukt worden een behoorlijke verspilling van papier. Bovendien waren de biljetten nu zo groot dat deze niet goed in de transportboxen pasten, die de gemeenten nog in datzelfde jaar hadden moeten aanschaffen. Dit leidde ertoe dat veel stembureaus niet in staat bleken de regels te kunnen opvolgen om alle stembiljetten in afgesloten transportboxen te vervoeren.

Een veelgehoorde klacht van kiezers is dat het stembiljet onhandig groot was. Verder klaagden veel stembureauleden erover dat het uitvouwen van deze grote biljetten veel tijd kostte.

De wens om kiezers veel keuzevrijheid te bieden staat op gespannen voet met de uitvoerbaarheid van het proces van de verkiezingen. De afgelopen decennia is er nooit een partij geweest die ook maar in de buurt kwam van 50 zetels. Ik daarom wil pleiten voor een **vermindering** van het aantal kandidaten op een kandidatenlijst tot (bijvoorbeeld) 60. Zo ontstaat er een betere balans tussen uitvoerbaarheid enerzijds en de keuzevrijheid anderzijds. Immers: het aantal partijen dat voor zo'n extra groot aantal kandidaten in aanmerking komt neemt al toe ten opzichte van de huidige situatie door het voorstel.

Alleen als voor of tegelijkertijd met de inwerkingtreding van dit voorstel het formaat van het stembiljet wordt verkleind, zodat de uitvoerbaarheid is gewaarborgd, is een toename van het aantal kandidatenlijsten met 80 kandidaten verantwoord.

Onderdeel CC (Artikel J 2 Kieswet)

Hier wordt naar kandidaten verwezen met 'wiens'. Taalkundig is dat niet juist. Kandidaten is meervoud. Daarom zou de verwijzing 'wier' moeten zijn, zoals ook nu in de Kieswet staat.

Onderdeel HH (Artikel N 7 Kieswet)

De mogelijkheid bestaat dat de kiezer bijvoorbeeld op lijst 1 stemt als op kandidaat 3 van lijst 2. In dat geval zou er twijfel kunnen ontstaan wat de kiezer heeft willen stemmen: op kandidaat 3 van lijst 2, of van lijst 1. Veel kiezers kennen de kandidaten niet persoonlijk, doorgaans is alleen de lijsttrekker bekend. Sommige mensen kiezen bewust voor de eerste vrouw op een lijst. Het is dus niet denkbeeldig dat een kiezer zich vergist in de kandidaat. Een vergissing in de partij lijkt minder voor de hand te liggen. Het zou goed zijn als de Memorie van Toelichting ingaat op deze mogelijkheid en ook de weging inzichtelijk maakt waarom gekozen is om de kandidaatstem te tellen en niet de lijststem.

De veronderstelling dat kiezers die voor een lijst kiezen niet per ongeluk ook een vakje voor een kandidaat inkleuren getuigt van veel vertrouwen in de kiezers. Het uitbrengen van een stem is echter geen dagelijkse bezigheid voor mensen. Zeker als er iets wijzigt, zoals nu, is de kans aanwezig dat mensen zich vergissen en terugvallen op de bekende wijze van stemmen.

Gevolgen voor de uitvoering

In het beleidskompas is niets te lezen over de effecten die dit voorstel heeft op de uitvoering van de verkiezingen. Te denken valt aan het onderscheid dat nu gemaakt moet worden tussen lijst- en kandidaatstemmen bij het tellen van de stemmen op het stembureau. Dat betekent extra handelingen/stapels maken, zeker bij verkiezingen met een hoge opkomst en/of grote stembiljetten vraagt dat veel van de stembureauleden.

Het wordt, meer dan nu, opletten of er niet 2 vakjes zijn ingekleurd: een lijststem **en** een kandidaatstem. Dit zal de beoordelingstijd door het (gemeentelijk) stembureau vergroten. Ook in de processen-verbaal is er meer in te vullen en kan er dus ook meer fout gaan. Het proces-verbaal wordt ingevuld na een lange dag op het stembureau, waarbij een foutje zo is gemaakt.

De wet, waarbij het gemeentelijk stembureau is geïntroduceerd, heeft voor heel veel extra werk gezorgd bij gemeenten. Waar voorheen op de avond/nacht van de verkiezingen de uitslag kon worden vastgesteld is er nu minstens een dag extra werk bijgekomen, waarbij tientallen personen betrokken zijn. Ook in de dagen daarna vraagt dit veel tijd omdat vanuit het centraal stembureau verzoeken kunnen komen voor nader onderzoek.

De Kiesraad heeft inmiddels ook ondervonden dat die wetswijziging de uitvoerbaarheid onder druk zet. Het telkens verder uitbreiden van mogelijkheden, zoals ook dit wetsvoorstel doet, zonder kritisch te kijken naar uitvoerbaarheid ervan zal op een gegeven moment gaan leiden tot 'ongelukken'.

In het beleidskompas staat dat het Ministerie van BZK de verkiezingen evalueert. De laatste verkiezingen zijn echter niet (meer) door BZK, maar door de Kiesraad geëvalueerd samen met de gemeenten. De opmerking dat met VNG en NVVB is overlegd geeft geen blijk wat uit dat overleg naar voren is gekomen en op welke wijze dat is afgewogen. Dit kan en moet echt beter in beeld gebracht worden en afgewogen, waarbij een financiële paragraaf niet mag ontbreken.

Met vriendelijke groet,